

عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر مجلس و دولت (مطالعه موردی دوران ریاست جمهوری محمود احمدی نژاد)

سید علی برقی، علی شیرخانی، محمدحسن الهی منش^۳

چکیده:

بررسی علمی عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر مجلس و دولت اهمیت بسزایی دارد. در فرایند پیچیده قانون گذاری و اجرای قانون سبک مدیریت نقش مؤثری ایفا می کند و بدیهی است نمایندگان بر اساس برداشت و ادراکی که از شرایط و عملکرد دولت ها دارند به تدوین یا تصویب قوانین دست می زنند؛ هدف اصلی این پژوهش، شناسایی عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر مجلس و دولت در فرایند قانون گذاری و اجرای قانون با بهره گیری از نظریه داده بنیاد کلاسیک است. سوال اصلی پژوهش عارت بود از: عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر مجلس و دولت در دوران ریاست جمهوری محمود احمدی نژاد کدامند؟ تحلیل داده ها در فرایند کدگذاری و تحلیل، منجر به ظهور ۸۵ کد، ۱۱ مفهوم انتزاعی، سه مقوله، دو قضیه اصلی و هفت زیر قضیه شد و نتایج تحقیق نشان داد عوامل اثرگذار از طریق دو مقوله مدل های ذهنی و فرایندهای ذهنی بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت اثرگذار بودند. منظور از مدل های ذهنی؛ ایدئولوژی، تمایلات حزبی، باورها و نگرش ها و تاریخ گرایی نمایندگان است و منظور از فرایندهای ذهنی؛ توجه، خودآگاهی و قدرت تجزیه و تحلیل نمایندگان است.

واژگان اصلی: ادراک، عوامل اثرگذار؛ مدل های ذهنی، فرایندهای ذهنی، نظریه داده بنیاد کلاسیک.

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

۲. استاد، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول)

۳. دانشیار، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

مقدمه

بی‌تردید قانون‌گذاری نمایندگان مجلس از جنس تصمیم‌گیری است که تأثیری وسیع و دیرپا بر کشور داشته و خواهد داشت (حیدری و سید کلالی، ۱۳۹۵: ۶۳). با توجه به نقش استراتژیک قانون‌گذاری نمایندگان، شناسایی عوامل اثرگذار بر قانون‌گذاری نمایندگان و علل اثرگذار اختلاف مجلس با دولت اهمیت بسزایی می‌یابد. اختلافات بین مجلس و دولت محمود احمدی‌نژاد به چندین موضوع کلیدی برمی‌گردد که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- اقتصاد و مدیریت منابع. ۲- سیاست‌های اجتماعی: دولت احمدی‌نژاد در برخی از سیاست‌های اجتماعی، نظیر یارانه‌ها و طرح‌های حمایتی، با مخالفت‌هایی از سوی مجلس مواجه شد. ۳- تعیین وزرا و انتصابات که در دوره دوم، اختلافات بیشتری در زمینه معرفی وزرا و انتصابات کلیدی وجود داشت. ۴- سیاست خارجی: رویکرد دولت احمدی‌نژاد در سیاست خارجی نیز مورد انتقاد برخی نمایندگان مجلس قرار گرفت. ۵- مسائل امنیتی و سیاسی: برخی از نمایندگان مجلس نسبت به نحوه برخورد دولت با مخالفان سیاسی و مسائل امنیتی انتقاد کردند و خواستار رعایت حقوق بشر و آزادی‌های مدنی شدند این اختلافات باعث شد که روابط بین مجلس و دولت احمدی‌نژاد تحت تأثیر تنش‌های مختلف قرار گیرد.
- ۶- شخصیت روسای مجلس در دوره‌های دکتر حداد عادل و دکتر علی لاریجانی تأثیر قابل‌توجهی بر ایجاد و تشدید اختلاف‌ها با محمود احمدی‌نژاد داشت (مرتضوی و شیخی نژاد، ۱۳۹۶: ۱۳۰-۱۳۴). این تأثیرات را می‌توان در چند جنبه بررسی کرد: الف- رویکرد سیاسی و ایدئولوژیک: دکتر حداد عادل، به‌عنوان یک شخصیت اصول‌گرا و نزدیک به طیف راست سستی، در دوره اول ریاست جمهوری احمدی‌نژاد نقش مهمی ایفا کرد. او تلاش کرد تا هماهنگی‌هایی بین دولت و مجلس برقرار کند، اما در عین حال به دلیل برخی سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی احمدی‌نژاد، اختلافاتی نیز به وجود آمد. در مقابل، دکتر علی لاریجانی، با رویکردی معتدل‌تر در سیاست، در دوره دوم ریاست جمهوری احمدی‌نژاد سعی در ایجاد توازن بیشتری داشت، اما به دلیل برخی سیاست‌های تهاجمی و عدم همکاری دولت، اختلافات بیشتری شکل گرفت. ب- سبک رهبری و مدیریت: دکتر لاریجانی سعی کرد تا با استفاده از دیپلماسی و گفت‌وگو، اختلافات را کاهش دهد. اما احمدی‌نژاد به دلیل رویکرد خاص خود و عدم تمایل به تعامل سازنده، این تلاش‌ها را به چالش کشید. پ- مواضع مستقل: دکتر لاریجانی به‌عنوان رئیس مجلس، مواضع مستقلی را اتخاذ کرد که بعضاً با سیاست‌های دولت همخوانی نداشت (میکائیلی، اسمعیلی، ۱۳۹۵: ۹۵-۹۸). این موضوع باعث شد که اختلافات بیشتری بین مجلس

و دولت شکل بگیرد. درحالی که حداد عادل تا حدودی تلاش می‌کرد تا از دولت حمایت کند. ث- واکنش به بحران‌ها: لاریجانی در مواجهه با بحران‌ها رویکردی انتقادی تر داشت که ممکن بود منجر به تشدید تنش‌ها شود.

شناخت عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت در قانون‌گذاری کمک خواهد کرد تا درک بیشتری نسبت به این مقوله حاصل آید و رأی‌دهندگان و تصمیم‌گیران به شناخت بهتری نسبت به ماهیت و چستی قانون‌گذاری در فضای ملی دست یابند و درنهایت زمینه را برای شکل‌گیری قوانینی صحیح، مطلوب و متعالی و اجرای درست قوانین فراهم کنند (شیروانی، ۱۴۰۰: ۹۴-۹۸). هدف غایی این پژوهش، طراحی الگوی عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر مجلس و دولت در فرایند قانون‌گذاری است و بدین منظور، محققان سعی می‌کنند به این پرسش پاسخ دهند که: "عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر مجلس و دولت در دوران ریاست جمهوری محمود احمدی نژاد کدامند؟" فرضیه پژوهش عبارت بود از: عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت را می‌توان به دو زیر مقوله مدل‌های ذهنی و فرایندهای ذهنی تقسیم کرد. در این پژوهش عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت احصاء و ارتباط بین عوامل اثرگذار، شناسایی و درنهایت الگوی عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت طراحی شد.

مبانی نظری

ادراک عبارت است از: باورها و احساساتی که عکس‌العمل‌های انسان را نسبت به حوادث و دیگران آماده می‌سازد. نحوه ادراک از دیگران در ارتباطات اجتماعی مدیران و کارکنان بسیار مؤثر است (افجه، ۱۳۸۵: ۱۶۱). گرگوری^۱ در تحقیقات خود؛ ادراک را سازمان‌دهی، شناسایی و تفسیر اطلاعات حسی محیط به منظور شناخت محیط می‌داند. در حال حاضر تحقیقات در زمینه ادراک به سمت فرایند اثرگذار به عنوان مهم‌ترین ارکان ادراک سوق پیدا کرده است (Piazza and et al, ۲۰۱۳: ۸۸).

ونوگت و کما^۲ (۲۰۱۲)، معتقدند فرایند غیرکلامی ادراکی نقش بسزایی در اینکه افراد چطور دانش سازمانی را جمع‌آوری می‌کنند، دارد. زمانی که افراد با گروه‌ها تعامل برقرار می‌کنند، اولین فرایند اثرگذار که فعال می‌شود فرایندهای ادراکی و حسی است. به‌طور کلی، نشانه‌های ادراکی و حسی شکل گرفته برای

¹ Gregory

² Van Vuget and Kamada

تولید احساسات گروه به‌کاربرده می‌شود. نقش ادراک در شناخت اجتماعی محدود به افراد نمی‌شود و به سطح جمعی نیز توسعه پیدا می‌کند. از نظر همیلتون و همکارانش (۲۰۱۳)، ادراک افراد می‌تواند از پایین به بالا و یا از بالا به پایین شکل گیرد. حافظه افراد از طریق نشانه‌های حسی که از محیط دریافت می‌کند، محیط را تحلیل و واکنش نشان می‌دهد و نوعی ارتباط از پایین به بالا صورت می‌گیرد (ویلارد، پستمن، ۱۳۷۴: ۱۷۹).

گرگوری با اتخاذ رویکرد روان‌شناسی و زیست‌شناسی از ادراک بیان می‌دارد، ادراک دریافت منفعلانه سیگنال‌های محیطی نیست؛ بلکه تحت تأثیر چهار عامل یادگیری، حافظه، انتظار و توجه قرار می‌گیرد؛ به عبارت دیگر ادراک به هنگام تحلیل و تفسیر سیگنال‌های محیطی تحت تأثیر یادگیری فرد، حافظه ذخیره‌شده در فرد، انتظارات فرد و توجهات فرد در آن زمان قرار می‌گیرد، بنابراین آنچه فرد ادراک می‌کند تحت تأثیر عوامل درونی خود قرار گرفته است.

پومرانتز (۲۰۰۳) بیان می‌دارد عوامل متعددی در شکل‌گیری ادراک ایفای نقش می‌کنند. این عوامل ممکن است در فرد ادراک‌کننده، موضوع یا هدفی که درک می‌شود یا بستر موقعیتی که ادراک در آن واقع می‌شود، وجود داشته باشد.

در تحقیقی دیگر ساکس و اشفورس (۲۰۱۱) عوامل مؤثر بر ادراک را از بعد روان‌شناسی موردبررسی قرار دادند. این عوامل را می‌توان به عوامل پایا (ویژگی‌های نهادینه‌شده در ذهن یا شکل یافته در محیط) و عوامل پویا (ناشی از شرایط زمان ادراک) دسته‌بندی کرد (جدول ۱).

جدول ۱. عوامل مؤثر بر ادراک از بعد روان‌شناسی

متغیر در هنگام ادراک (پویا)	ثابت در پیش‌زمینه (پایا)	
زمان، زاویه دید و سرعت حرکت	محیط و کیفیت آن	عوامل بیرونی
حالات انگیزشی، عاطفی، هیجانی،	گروهی: فرهنگ قومیت، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، تجارب حسی، تاریخ و آورده‌های سرزمینی. عمومی: سن، جنس، تحصیلات، شغل، زبان. شخصی ارزشی: جهان‌بینی و سبب‌اندیشه، باورها، ارزش‌ها و هنجارهای شخصی، آرمان‌ها، پیش‌نگرش.	عوامل درونی
انتظارات، تصمیم و اراده، بیم‌ها و امیدها.	شخصی روانی: تجارب معانی ذهنی، خاطرات، خودشناسی.	

Source: Saks and Ashforth, 2011.

¹ Hamilton

² Gregory.2000

³ Pomerantz

⁴ Saks and Asgforth

هرشی و لوگو (۱۹۷۰) عوامل مؤثر بر ادراک افراد و تغییر چارچوب ادراکی را شامل فشار جمعی و گروهی، هماهنگی ادراکی، بحران و حوادث، و آموزش دانستند. از نظر ویس (۲۰۰۱) ادراک از پنج مرحله تشکیل شده است؛ در مرحله اول، ادراک اولیه افراد تحت تأثیر شخصیت، آموخته‌های قبلی، سطح انگیزش، خلق و خو و شرایط فرهنگی است.

مراحل دوم و سوم شامل کد دادن، ساده‌سازی اطلاعات و تفسیر و ترجمه اطلاعات خام در قالب طبقات و نمودارهای مطلوب افراد می‌باشد. تصورات و طبقه‌بندی‌ها به افراد کمک می‌کنند تا اطلاعات ورودی را معنا بخشند. چهارمین مرحله در فرایند ادراکی، ذخیره‌سازی و نگهداری اطلاعات مشاهده‌شده در حافظه بلندمدت است. پنجمین مرحله، اطلاعات را از حافظه بلندمدت و کوتاه‌مدت، در پاسخ به پرسش‌ها، مسائل، حوادث و موضوعات بازخوانی می‌کند و در تصمیم‌گیری‌ها و قضاوت‌ها مورد استفاده قرار می‌دهد. بازرمن و مور (۲۰۱۳) با استفاده از روش تحلیل محتوا، مجموعه تحقیقات انجام شده در حوزه ادراک را دسته‌بندی کردند. عوامل مؤثر بر ادراک را شامل عوامل اجتماعی (یادگیری، نژاد، جنس، چهره، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی)، عوامل درون‌فردی (احساسات، نیت و حافظه)، خصیصه‌های فردی (خونگرمی، روحیه رقابتی، امنیت و ثبات هیجانی)، عوامل گروهی (هنجارهای گروهی، گروه‌اندیشی و نقش رهبر در گروه) و عوامل اثرگذار و غیرکلامی دانست که با توجه به افکار نهادینه‌شده در فرد و شرایط زمانی تغییر می‌کند.

پیشینه تحقیق

تاکنون عوامل مؤثر بر ادراک نخبگان سیاسی از جمله نمایندگان خصوصاً عوامل اثرگذار به‌طور مستقیم مورد بررسی قرار نگرفته است. با مرور تحقیقات انجام‌شده می‌توان به چند دسته‌بندی در خصوص عوامل مؤثر بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت به هنگام تصمیم‌گیری دست یافت. در برخی از تحقیقات به دو عامل ایدئولوژی نمایندگان و تفکرات حزبی، به‌عنوان عوامل مؤثر بر نحوه تصمیم‌گیری نمایندگان اشاره شده است که می‌توان در این خصوص تحقیقات تداک‌در سال ۱۹۸۴ و پوتنام‌در سال ۱۹۷۱ را بیان کرد. در همین راستا برخی از تحقیقات چارچوب ذهنی و نحوه تصمیم‌گیری نمایندگان

¹ Hershey and Lugo

² Weiss

³ Tetlock

⁴ Putnam

محافظه‌کار و سوسیالیست را در مجلس کشورهای مختلف مانند ایالات متحده آمریکا، بریتانیا، آلمان بررسی کرده‌اند و در نهایت با توجه به نقشه ذهنی آن‌ها و فشارهای اجتماعی وارد شده از سوی احزاب، تصمیمات نمایندگان را تحلیل کرده و به خطاهای رفتاری دست یافتند که بر عملکرد نمایندگان اثر می‌گذارد. این خطاها عبارت‌اند از: کلیشه‌سازی و تعصب، نژادپرستی، قوم‌گرایی و خطای تأیید (Altemeyer, 1998: 99). نمایندگان بر اساس ارزش‌های حاکم، محیط پیرامونی را تحلیل کرده و تصمیم‌گیری می‌کنند. بریثویت در سال ۱۹۹۴ با بررسی قوانین اتخاذ شده از سوی نمایندگان، به این نتیجه رسید که یکی از عوامل بسیار مهم که در نحوه تصمیم‌گیری نمایندگان اثر می‌گذارد، ارزش‌های حاکم بر جامعه و فشارهای نهادی وارد شده از سوی آن بر نحوه ادراک نمایندگان است. در مجموع تحقیقات تجربی در زمینه تحقیق جاری هنوز در ابتدای راه است و حوزه‌های گسترده‌ای برای آن قابل‌تصور است.

جدول ۲. عوامل اثرگذار بر ادراک نمایندگان

ردیف	تحقیقات انجام‌شده	محققان
۱	بررسی روان‌شناسی رفتاری تصمیم‌گیری نخبگان سیاسی	گری و همکاران ۲۰۰۷
۲	تفاوت‌های تصمیم‌گیری نخبگان سیاسی با توده مردم؛ در این دسته از تحقیقات تا حدودی از نظر ادراکی نحوه تصمیم‌گیری نخبگان سیاسی موردبررسی قرار گرفته و نقش فشارهای سیاسی را در تصمیم‌گیری نخبگان موردبحث قرار داده است.	بولاک ۲۰۰۴، کولین ۲۰۱۴
۳	بررسی تصمیم‌گیری نخبگان سیاسی در زمینه‌های روان‌شناسی اثرگذار و اقتصاد رفتاری؛ نقش سرمایه اجتماعی در اتخاذ تصمیمات نخبگان سیاسی	لایبسون ۱۹۹۷؛ تالور و کاس ۲۰۰۸، رایبشتاین ۲۰۰۳
۴	بررسی ادراک افراد از ساختار بازی، بررسی قانون‌گذاری نمایندگان از منظر تئوری بازی، آغاز جنگ، تئوری مبادله و مذاکره، تئوری انتظار، مدل‌های عقلایی با مدل‌های اثرگذار.	بولاک، ۲۰۱۱ کاستا گومز و همکاران، ۲۰۱۴
۵	بررسی اختلافات در توانایی‌های افراد برای درک و کاریست مفاهیم به هنگام	کاستا گومز و همکاران، ۲۰۱۰

¹ Braithwaite

² Garay and et

³ Bullock

⁴ Colin

⁵ Laibson

⁶ Thaler and Cass

⁷ Rubinstein

⁸ Costa- Gomes and et

تصمیم‌گیری	گرگوری، ۲۰۰۰
۶	بررسی ادراکات تصمیم‌گیرندگان سیاسی مرتبط با چگونگی پردازش اطلاعات پیچیده توسط تصمیم‌گیرندگان در این تحقیقات به انواع فرایندهای دوگانه استدلال اشاره می‌کند، فرایندهای نسبتاً کم‌هزینه (ناآگاهانه) و کارکردهای اثرگذار پرهزینه‌تر (آگاهانه)
۷	مدل فرایندی دوگانه هیوریتیک - سیستماتیک در تصمیم‌گیری سیاستمداران (در این تحقیقات ادعا می‌شود انسان‌ها از حیث میزان سیستماتیک فکر کردن متفاوت‌اند) بولاک ۲۰۱۱ وایتز و همکاران، ۲۰۱۰ تالر و کاس، ۲۰۰۸
۸	ایدئولوژی نماینده و تفکرات حزبی عامل مؤثری بر نحوه تصمیم‌گیری نمایندگان. تدلاک، ۱۹۸۴، پوتنام، ۱۹۷۱، آتمایر ۱۹۹۸، داکیت ۲۰۰۱، جاست و همکاران ۲۰۱۶ ^۵
۹	بررسی رفتار نمایندگان بر اساس باورهای تنظیمی افراد، سیستم‌های ارزشی حاکم، توجه به باورها، نگرش‌ها، فشارهای نهادی. براش و سنדר ۲۰۱۳، جاست و همکاران ۲۰۱۶، برثویت ۱۹۹۴
۱۰	توجه به ابعاد رفتاری و اثرگذار قانون‌گذاری نمایندگان و اشاره تعهدات اخلاقی، احساسات، ارزش‌ها، فرهنگ حاکم بر کشور، ایدئولوژی داکیت ۲۰۰۱ زیرویتس و مونتهپار ۲۰۰۶ ^۶

روش‌شناسی تحقیق

روش‌شناسی نظریه برخاسته از داده‌ها، یک استراتژی پژوهش کیفی است که با استفاده از یک دسته از داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد. پژوهشگرانی که از روش نظریه برخاسته از داده‌ها برای اجرای پژوهش خود استفاده می‌کنند، از شیوه‌های منظم گردآوری داده‌ها، به تشخیص مقوله‌ها، مضمون‌ها و برقراری رابطه میان این مقوله‌ها پرداخته و نظریه‌ای برای تبیین فرایندی عرضه می‌کنند. از نظریه برخاسته از داده‌ها زمانی استفاده می‌شود که برای تبیین فرایندی به یک نظریه نیاز داریم. از آنجا که این نظریه "برخاسته" از داده‌هاست، متناسب با موقعیت موردمطالعه می‌باشد و تبیین بهتری از نظریه‌های موجود را بازنمایی می‌کند (بازرگان، ۱۳۸۷: ۹۵-۱۰۰). هدف روش نظریه داده بنیاد، تولید یک نظریه در قالب مجموعه‌ای از

¹ Waytz and et

² Taller and Cuss

³ Altemeyr

⁴ Duckitt

⁵ Just and et

⁶ Zebrowitz and Montepare

فرضیه‌های مربوط به هم است که با مقایسه مستمر داده‌ها حاصل می‌شود. نظریه داده بنیاد، یک توضیح مفهومی از دغدغه اصلی شرکت‌کنندگان و نحوه حل آن‌هاست که باید گفت این نظریه مجموعه‌ای از یافته‌ها نیست؛ بلکه بیشتر مجموعه‌ای یکپارچه از فرضیه‌های مفهومی است. این نظریه صرفاً گزاره‌هایی احتمالی در مورد روابط بین مفاهیم را ارائه می‌دهد (Glaser, 1992: 72) روش‌های انجام تحقیق در نظریه داده بنیاد کلاسیک عبارت‌اند از: شیوه سیستماتیک اشتراوس و کوربن، شیوه نوحاسته یا کلاسیک گلنزر و شیوه ساختارگرا شارمز (چارمز)، محققان از همه روش‌های نظریه داده بنیاد کلاسیک در تحقیق حاضر استفاده کرده‌اند.

برای گردآوری اطلاعات در تحقیق حاضر از دو روش مصاحبه نیمه ساختاریافته و داده‌های آرشیوی همانند مشروح مذاکرات استفاده شد. با توجه به گستردگی حوزه قانون‌گذاری و تنوع قوانین مصوب از حیث ماهیت، محققان؛ حوزه قانون‌گذاری را محدود به دوره ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد کردند. اندازه نمونه تحقیق بر اساس اصل اشباع نظری در مدت‌زمان انجام تحقیق نهایی شد و از پیش تعیین شده نبود. در مجموع با ۱۶۰ نفر از نمایندگان مصاحبه انجام شد، به این ترتیب که ابتدا ۲۵۰ نماینده برای انجام تحقیق شناسایی شدند که ۹۰ نفر از آن‌ها در تحقیق شرکت نکردند. در مرحله اول با ۷۰ نفر از نمایندگان مصاحبه صورت گرفت و به دلیل نرسیدن به اشباع نظری، با ۲۵۰ مصاحبه، اشباع نظری رخ داد. بدین معنا که انجام مصاحبه‌های جدید، داده‌ای را به مقولات قبلی اضافه نکرد و روابط میان آن‌ها را دستخوش تغییر قرار نداد. بنابراین پژوهش حاضر با بهره‌مندی از منطق نمونه‌گیری نظری و روش قضاوتی هدفمند انجام گرفت و تا حصول اشباع نظری ادامه داشت. آمار جمعیت اثرگذار نمونه‌های مطالعه در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. آمار مصاحبه‌شوندگان

جنسیت	زن	۳
	مرد	۲۴۷
تحصیلات	کارشناسی ارشد	۹۵
	دکتر	۱۵۵
تعداد دوره نمایندگی	یک دوره	۱۹۶
	دو دوره	۲۵
	سه دوره	۱۵
	چهار دوره و بیشتر	در دوره چهار دو نماینده و پنج و شش هر کدام یک نماینده

اعتبارسنجی نیز از طریق جستجوی مستمر برای یافتن مثال‌های مؤید و ناقض، ضمن در نظر گرفتن ترتیب و توالی زمانی وقایع انجام گرفت و ملاحظات اعتمادپذیری، انتقادی بودن، تمامیت، روشنی، خلاقیت، کمال، تناسب و حساسیت نیز در نظر گرفته شدند. به دلیل مخالفت نمایندگان، هیچ‌یک از مصاحبه‌ها ضبط نشد. یافته‌های تحقیق از طریق مرور چندین و چندباره داده‌ها تست شد و مدل نهایی با حضور برخی مشارکت‌کنندگان پالایش شد.

تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در تحقیق حاضر ادراک نمایندگان به‌عنوان مقوله محوری انتخاب شد و داده‌ها حول آن سامان یافتند. مقوله محوری ادراک نیز شامل دو زیر مقوله شناخت مستقیم و شناخت غیرمستقیم است. زیر مقوله شناخت مستقیم شامل یک مفهوم معنا سازی می‌شود و زیر مقوله شناخت غیرمستقیم، دو مفهوم معنا بخشی و معنا شکنی را در برمی‌گیرد. با تعیین ادراک به‌عنوان مقوله محوری تحقیق، داده‌ها با توجه به این مقوله بار دیگر کدگذاری می‌شوند؛ اگر داده‌های جدیدی نیز گردآوری شده باشند، این داده‌ها با توجه به مقوله محوری کدگذاری خواهند شد. براین اساس، داده‌های تحقیق با مقوله عوامل اثرگذار و دو زیر مقوله مدل‌های ذهنی و فرایندهای ذهنی به مقوله محوری مرتبط شدند. زیر مقوله مدل‌های ذهنی خود از چهار مفهوم ایدئولوژی، تمایلات حزبی، باورها و نگرش‌ها، تاریخ‌گرایی و همچنین زیر مقوله فرایندهای ذهنی نیز از سه مفهوم توجه، خودآگاهی و قدرت تجزیه و تحلیل تشکیل شد. در مجموع در این تحقیق مقوله محوری ادراک با دو زیر مقوله شناخت مستقیم و شناخت غیرمستقیم احصاء شدند و با نگرش به اینکه عوامل اثرگذار متعددی در ادبیات تحقیق بر ادراک مؤثر است و محققان به دنبال شناسایی عواملی بودند که بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت اثرگذار است، عوامل اثرگذار به‌عنوان مقوله تحقیق شناسایی شد که به مقوله محوری مرتبط است. مقوله اثرگذار نیز با دو زیر مقوله و هفت مفهوم ذیل مقوله اصلی احصاء شدند. در ذیل مقوله‌ها و ارتباطات آن‌ها مشخص شده است.

جدول ۴. ارتباط بین مقوله‌ها و مفاهیم تحقیق

مفاهیم	زیر مقوله	مقوله
ایدئولوژی	مدل‌های ذهنی	عوامل اثرگذار
تمایلات حزبی		
باورها نگرش‌ها		
تاریخ‌گرایی		

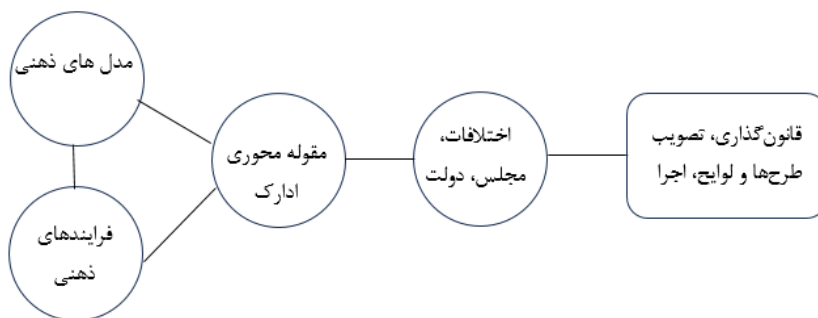
توجه	فرایندهای ذهنی	
خودآگاهی		
قدرت تجزیه و تحلیل		

جدول ۵. مقوله محوری تحقیق

مفاهیم	زیر مقوله	مقوله محوری
معنا سازی	شناخت مستقیم	ادراک (مقوله محوری)
معنا بخشی	شناخت غیرمستقیم	
معنا شکنی		

در مرحله نهایی کدگذاری نظری، چگونگی ارتباط مقوله‌ها با یکدیگر را مفهوم‌سازی می‌کنند. کدگذاری باز و انتخابی به دسته‌بندی، طبقه‌بندی و در واقع تکه‌تکه کردن داده‌ها می‌پردازند، اما در مرحله کدگذاری نظری، مقوله‌ها و مفاهیم را به یکدیگر ارتباط می‌دهند. در شکل یک مدل نهایی تحقیق ارائه شده است. بر اساس این مدل، ادراک در مرکز قرار گرفته است و مقوله عوامل اثرگذار از طریق دو زیر مقوله مدل‌های ذهنی و فرایندهای ذهنی و هفت مفهوم در ذیل آن دو زیر مقوله، بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت تأثیر مستقیم می‌گذارند. نتیجه ادراک نمایندگان نیز، قانون‌گذاری است.

شکل ۱. الگوی عوامل مؤثر بر ادراک نمایندگان

تشریح مدل

مقوله محوری، ادراک

همان‌طور که در شکل بالا مشاهده می‌کنید، ادراک مقوله محوری مدل تحقیق است. با تحلیل داده‌هایی که از سوی مصاحبه‌شوندگان اظهار شد، محقق به این نکته دست‌یافت که نمایندگان به دو طریق وقایع و لوایح و طرح‌ها را برای خود تحلیل و درک می‌کنند؛ یا به شکل مستقیم و با مطالعه اسناد، مدارک و گزارش‌های تدوین‌شده نسبت به یک طرح یا لایحه شناخت کسب می‌کنند و یا به شکل غیرمستقیم و با

حضور در جلسات کمیسیون‌ها، فراکسیون‌ها و شنیدن نظرات سایر همکارانشان، نسبت به یک طرح یا لایحه درک پیدا می‌کنند. در زمان مصاحبه به کرات جملات ذیل از سوی نمایندگان شنیده می‌شد: "من در خصوص این لایحه از برنامه توسعه، مطالعه کردم، گزارش‌های علمی را به دقت بررسی نمودم و حتی با وزارتخانه‌های مختلف صحبت کرده و فعالانه در کمیسیون‌ها به دنبال جلب نظرات دیگران بودم." و یا جملاتی چون، "من در خصوص این لایحه در کمیسیون‌ها شرکت کردم و گفتمان‌ها و روایت‌های سایر نمایندگان و مدعوین را شنیدم و چون خودم تخصص و علاقه‌ای به آن موضوع/ لایحه نداشتم، بر اساس اطمینانی که به برخی از نمایندگان داشتم، تصمیم‌گیری کردم." لذا شنیدن این جملات توسط مصاحبه‌شوندگان، توصیف آن‌ها از نحوه درک محیط، تلاش آن‌ها برای شناخت به صورت فردی و یا کسب شناخت از طریق حضور در جلسات مختلف و شنیدن نظرات سایرین، محققان را بر آن داشت تا برای نشان دادن فرایند ادراک نمایندگان دو زیر مقوله شناخت مستقیم و شناخت غیرمستقیم را احصاء کنند. در اینجا گفتنی است بر اساس نظر کارل ویک (۱۹۹۳)، ادراک هیچگاه به صورت فردی اتفاق نمی‌افتد بلکه همواره به صورت اجتماعی ساخته می‌شود، افراد هیچگاه نمی‌توانند به صورت منفرد محیط خود را درک کنند و برای ادراک وقایع محیطی هرچند به صورت منفرد اما تحت تأثیر افراد، اجتماعات، تربیت خانوادگی، مدرسه یا دانشگاهی که در آن درس خوانده‌اند و هزاران عامل دیگری که جنبه اجتماعی دارد، قرار می‌گیرند.

محققان با تحلیل برخی رفتارهای نمایندگان همانند تلاش‌هایشان برای تحت تأثیر قرار دادن دیگران در جلسات صحن و کمیسیون، نحوه استدلالشان برای قانع کردن سایرین برای اعطای رأی مثبت یا منفی به یک طرح یا لایحه، مطالعه برای کسب شناخت نسبت به یک طرح یا لایحه، به مفاهیمی دست یافتند که با کمک ادبیات موضوع در مورد شناخت، آن‌ها را با عناوین معنا سازی، معنا بخشی و معنا شکنی معرفی کردند و به عنوان سه مفهوم، ذیل دو زیر مقوله شناخت مستقیم و شناخت غیرمستقیم قرار دادند. بسیاری از محققان این سه مفهوم را در قالب مفهوم معنا سازی معرفی کرده و از آن با عنوان رویکرد معنا سازی در تحقیقات خود استفاده می‌کنند. بر اساس این رویکرد هنگامی که مسائل از سطوح بالای پیچیدگی برخوردار باشند، مسائل بحرانی بوده یا به صورت اجتماعی در خصوص آن‌ها تصمیم‌گیری شود، نقش دیالوگ‌ها، روایت‌ها و گفتمان‌ها اهمیت بسزایی یافته و می‌تواند به عنوان یکی از کلیدی‌ترین منابع اطلاعاتی برای تحلیل و دستیابی به یک مدل جامع مورد استفاده قرار گیرند.

¹ Weeick

می‌توان گفت، همه تلاش‌های نمایندگان برای ادراک وقایع محیطی و قوانین در فرایند تصویب قوانین معنا سازی اطلاق می‌شود. نمایندگان به دنبال ساخت معنا از وقایع محیطی، طرح‌ها و لوایح هستند و بر اساس معنای ساخته‌شده در ذهنشان نسبت به یک طرح یا لایحه نظر می‌دهند؛ بنابراین همه ادراک‌هایی که نماینده‌های نسبت به طرح یا لایحه دارد را می‌توان معنا سازی نام‌گذاری کرد.

از سویی مشاهدات نشان دادند برخی نمایندگان بایمان گفتمان‌ها، روایت‌ها، داستان‌ها و استدلالشان در جلسه‌های مختلف سعی در تخریب معنا و ادراک ساخته‌شده در مورد یک طرح یا لایحه در اذهان نمایندگان دارند (معنا شکنی) و با ارائه استدلال‌های مختلف سعی می‌کنند معنای ذهنی خود را به آن‌ها انتقال دهند (معنا بخشی) و بدین شکل ادراک جدیدی را در نمایندگان ایجاد کنند.

عوامل اثرگذار

شواهد بسیاری مبین وجود تأثیر عوامل اثرگذار بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت بوده است. به همین دلیل محققان به بررسی عوامل اثرگذار مؤثر بر ادراک نماینده پرداختند. تحلیل روایت‌ها و نحوه برخورد نمایندگان با طرح‌ها و لوایح در گام اول محققان را به نحوه ساختار ذهنی نماینده هدایت کرد. بر اساس نظر کارل ویک (۱۹۹۳) نشانه‌های متعددی در محیط وجود دارد که یک نماینده نمی‌تواند به همه آن‌ها توجه کند. توجه نماینده به برخی نشانه‌های محیطی و عدم توجه آن به سایر نشانه‌ها به عوامل اثرگذار نماینده و چارچوب ذهنی آن بستگی دارد. در حقیقت چارچوب‌های ذهنی نماینده مقدمه‌ای برای ادراک از وقایع محیطی و عمل تلقی می‌شود. علوم اثرگذار، شناخت را هر نوع عملیات یا ساختار ذهنی می‌داند که در آن نحوه بازنمایی‌های اطلاعات در ذهن و نحوه تحلیل محیط نشان داده می‌شود (Schneider and Angelmar, 1993: 62-68).

تحلیل مصاحبه‌ها نشان داد هر نماینده بر اساس یکسری مدل‌ها و ساختارهای ذهنی به تحلیل و ادراک محیط می‌پردازد. این مدل‌ها همانند فیلتر کننده‌های ذهنی عمل می‌کنند که تغییرشان به‌سادگی امکان‌پذیر نیست و در هر اقدام و تحلیلی این مدل‌ها نقش بسزایی ایفا می‌کنند و نماینده برای تحلیل هر نوع لایحه و طرحی حتماً تحت تأثیر این مدل‌های ذهنی خود قرار می‌گیرد، از سوی دیگر تحلیل فعالیت‌های ذهنی نماینده نشان داد علاوه بر یکسری مدل‌های ذهنی، می‌توان فرایندهای ذهنی نیز تعریف کرد. نحوه برخورد نماینده با یک لایحه و یا طرح خود یک فرایند ذهنی است، نحوه تجزیه و تحلیل آن‌ها نسبت به وقایع محیطی، توجه آن‌ها به برخی مسائل، حافظه نمایندگان به هنگام تحلیل مسائل نقش بسزایی در خروجی یعنی ادراک از وقایع محیطی دارد. به همین دلیل عامل دیگری به نام فرایندهای ذهنی را

به‌عنوان یک زیر مقوله دیگر از عوامل اثرگذار معرفی شد.

الف) زیر مقوله مدل‌های ذهنی

برای مدل‌های ذهنی، محققان چهار مفهوم ایدئولوژی، تمایلات حزبی، باورها و نگرش‌ها، و تاریخ‌گرایی^۱ را شناسایی کردند. منظور از ایدئولوژی، مجموعه‌ای از ایده‌ها، باورها و اعتقادات افراد است، ایدئولوژی به معنای عام مترادف با مکتب است و مجموعه‌ای از رهنمودهای مکتب را چه در بعد اندیشه و چه در بعد عمل در بر می‌گیرد و به معنای خاص بایدها و نبایدهاست و همواره رابطه تنگاتنگی با جهان‌بینی افراد دارد (مطهری، ۱۳۷۹: ۴۷). منظور از تمایلات حزبی، گرایش‌های حزبی و تمایلات افراد به جناح‌های سیاسی موجود است. در مورد تاریخ‌گرایی نیز می‌توان به براینس اشاره کرد وی معتقد است زمانی که همه واقعیات از جمله واقعیت طبیعی را به‌گونه‌ای تاریخی درک کنیم، تاریخ‌گرایی رخ داده است. از نظر براینس هنگامی که افراد به‌منظور درک پدیده‌های محیطی بیشتر از تاریخ الهام بگیرند و بر آن اساس وقایع را تحلیل کنند، تاریخ‌گرایی در این افراد محسوس است (Kelly, 2000: 81).

تحلیل نتایج نشان داد اکثر نمایندگان تحت تأثیر ایدئولوژی خود قرار دارند. در ۴۷ مصاحبه نمایندگان به‌طور مستقیم از جملاتی که مبین تأثیر ایدئولوژی می‌باشد استفاده کردند. محققان به‌کرات جملات ذیل را می‌شنیدند: "نمایندگی همانند معلمی شغل انبیاست، من شبانه‌روز در حال خدمت به مردم هستم، به نظر من، معلمی، پزشکی و نمایندگی شغل‌های مقدسی است و تو بدون هیچ چشم‌داشتی تلاش شبانه‌روزی می‌کنی." یا می‌گفتند: "نمایندگان، نماینده مردم هستند تا حکومتی همچون حکومت حضرت علی (ع) را در جامعه پیاده کنند،

در برخی از مصاحبه‌ها نیز به‌طور مستقیم به ارتباط تفکرات ایدئولوژیک اثر آن بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت اظهاراتی بیان می‌شد. به‌عبارت‌دیگر خود نمایندگان به وجود ارتباط تفکرات ایدئولوژیک خود و نقش آن بر تصمیم‌گیری تأکید می‌کردند. به‌عنوان مثال؛ "من به هنگامی که می‌خواهم در خصوص یک طرح یا لایحه‌ای تصمیم‌گیری کنم، به خدا، آرمان‌های انقلابی‌مان، هشت سال دفاع مقدس‌مان ... خوب فکر می‌کنم و در نهایت تصمیم‌گیری می‌کنم." همه موارد فوق نشان می‌دهد، ایدئولوژی نمایندگان در نحوه تحلیل وقایع محیطی و ادراک از محیط نقش بسزایی دارد و در اینکه ذهن

¹ Historicism

نماینده چطور وقایع محیطی را تحلیل و بازآرایی کند، ایدئولوژی نقش کلیدی ایفا می‌کند. یکی دیگر از عوامل اثرگذار بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت در زیر مقوله مدل‌های ذهنی، تمایلات حزبی است. حزب در اینکه به چه لایحه یا طرحی توجه بیشتری شود و به چه ابعاد و پیامدهای قانونی توجه کمتری شود، به لوایح مطرح‌شده از سوی دولت با چه نگرشی، خوش‌بینانه و یا بدبینانه نگریسته شود، بسیار اثرگذار است. تحلیل مصاحبه‌ها نشان داد که نمایندگان نمی‌توانند نقش حزب را در تصمیماتشان انکار کنند به طوری که نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه و روایت‌های مطرح‌شده را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد.

عده‌ای از نمایندگان به صراحت اعلام می‌کردند که عضو فلان حزب هستند (اصول‌گرا، اصلاح‌طلب) (گروه اول)، عده‌ای به صراحت بیان نمی‌کردند؛ اما تحلیل صحبت‌هایشان نشان می‌داد به تفکرات یک حزب نزدیک‌ترند (گروه دوم)، عده‌ای هم اعلام می‌کردند عضو حزب خاصی هستند؛ اما تعصبات دسته اول را نداشتند (گروه سوم)، این گروه را که بیشتر نمایندگان کلان‌شهرهایی چون تهران در بر گرفته بودند خود را به هنگام انتخابات در لیست آن حزب معرفی کرده بودند. محققان به کرات جملات ذیل را می‌شنیدند: اصول‌گرایان متعصب هستند و منافع مملکت را در نظر نمی‌گیرند و یا اصلاح‌طلبان غرب‌زده هستند و راه درست و نادرست را گم کرده‌اند.

تحلیل مصاحبه‌ها اهمیت تمایلات حزبی را بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت نشان می‌دهد؛ برخی نمایندگان اذعان داشتند تمایلات حزبی نقش مؤثری بر انتخاب مجدد نمایندگان در دوره بعد ایفا می‌کند، این امر را چند نماینده از کلان‌شهر و چند نماینده از سایر حوزه‌های انتخابی بیان کردند. از سویی گاهی اوقات تأثیر تمایلات حزبی به حدی افزایش می‌یابد که به صورت ناخودآگاه منافع حزبی بر منافع ملی اولویت می‌یابد. در مجموع محققان تمایلات حزبی را به‌عنوان یک مفهوم، عاملی مؤثر بر ادراک شناسایی کرده‌اند. یکی دیگر از مفاهیم شناسایی شده در مدل‌های ذهنی نماینده، باورها و نگرش‌های وی است. هر فردی بر اساس باورهایی که دارد، نگرشی را اتخاذ کرده و بر آن اساس عمل می‌کند. باورهای اثرگذار بر فرد بی‌شمارند اما محققان برخی باورهایی که به کرات از سوی نماینده مطرح می‌شده و ارتباط مستقیمی با تصویب طرح‌ها و لوایح داشته است را شناسایی کردند. موارد مطرح‌شده در مورد ایدئولوژی و نگرش حزبی نیز هرچند با باور ارتباط مستقیمی دارند، اما محققان باورهایی را شناسایی کردند که نقش کلیدی در عملکرد نماینده در بررسی قوانین دارد. همه عملکردهای افراد تحت تأثیر باورهایی است که دارند، نماینده نیز از این امر مستثنا نیست، در ادامه از طریق ارائه شواهدی به برخی باورهایی که ارتباط

دقیقی با نحوه عملکرد نمایندگان در بررسی طرح‌ها و لوایح دارد اشاره می‌شود. برخی نمایندگان اذعان داشتند که در جلسات کمیسیون به‌طور کامل شرکت نمی‌کردند، آن‌ها با این اعتقاد که جلسات کمیسیون از هدف اصلی خود دور شده یا یک نماینده کارهای مهم‌تری همچون کارهای مرتبط با حوزه انتخاباتی خود دارد، از حضور فراوان در کمیسیون‌ها سر باز می‌زنند. در حقیقت این باورشان باعث شده نگرش منفی و در نتیجه حضور محدودی در کمیسیون‌ها داشته باشند. حضور کم‌رنگ در کمیسیون‌ها نقش بسزایی در قانون‌گذاری کشور و کیفیت قوانین مصوب خواهد داشت. "من از عملکرد رئیس کمیسیون ناراضی هستم. در جلسات به دلیل مسائل حاشیه‌ای به‌درستی طرح‌ها و لوایح بررسی نمی‌شود."

برخی نمایندگان باور داشتند که نماینده شده‌اند تا مشکلات حوزه انتخاباتی خود را حل کنند، آن‌ها رسالت اصلی خود را حل مشکلات حوزه انتخاباتی می‌دانستند و با این باور در جلسات صحن هم حضور واقعی نداشتند. به‌عنوان مثال، "من با شما شرط می‌بندم بعد از جلسه صحن علنی بروید از برخی نمایندگان سؤال کنید که داخل صحن چه خبر بود، نمی‌دانند دقیقاً چه خبر بوده و چه تصمیماتی به چه دلایلی اتخاذ شده. به خدا این‌ها واقعیت دارد، نماینده جسمش در صحن است." برخی مشارکت‌کنندگان اذعان داشتند بعضی از همکارانشان با این باور که بیان شدن نامشان به هر نحوی و با هر عنوانی در تریبون مجلس می‌تواند این ادراک را در میان مردم و حوزه انتخاباتی‌شان به وجود آورد که نمایندگان فعالی هستند و یا نامشان در اذهان مردم بماند، سعی می‌کنند به‌عنوان نماینده مخالف یا موافق اعلام آمادگی کنند. در نهایت برخی نمایندگان با توجه به نگرششان نسبت به رئیس‌جمهور کشور، لوایح مطرح‌شده از سوی دولت را با نگرش مثبت یا منفی ارزیابی می‌کنند. به‌عنوان مثال "من باور دارم دولت کنونی دولت خوب و معتدلی است و نگرش مثبتی به لوایح مطرح‌شده از سوی این دولت دارم." باورها و نگرش‌ها نمایندگان را وادار به اقدامات به‌گونه‌ای خاص می‌کند. به همین دلیل محققان باورها و نگرش‌ها را به‌عنوان یک مفهوم مهم و متمایز نسبت به سایر مفاهیم احصاء کرده‌اند.

یکی دیگر از مفاهیمی که به‌وضوح در روایت‌ها و صحبت‌های برخی نمایندگان مشاهده می‌شود، میل به وقایع تاریخی برای تحلیل واقعیات در نمایندگان بود. این مفهوم به‌قدری در میان نمایندگان رواج داشت که محققان آن را به‌عنوان مفهومی در مقوله عوامل اثرگذار آورده‌اند. برخی از نمایندگان برای هر طرح و لایحه‌ای که از آن‌ها سؤال می‌شود، به یک روایتی از وقایع تاریخی اشاره می‌کردند و مسائل پیش‌آمده در زمان حضرت محمد (ص) و سایر معصومین را با وقایع جاری تحلیل می‌کردند. اشاره به جنگ‌های صفین، بدر، جمل و... در تحلیل‌های آن‌ها از عملکرد خود و سایر نمایندگان بسیار شنیده

می‌شد. آن‌ها حتی در بررسی برخی لوايح و طرح‌های چالش‌برانگيز و وقایع مهم می‌گفتند: "روزگار ما روزگار جنگ صفین است، باید مراقب معاویه‌ها و عمروعاص‌ها باشیم. باید فریب آن‌ها را نخوریم. برخی قرآن را سرنیزه کردند و به‌دروغ خود را مؤمن و متعهد خواندند." این گروه از نمایندگان سعی می‌کردند با تحلیل وقایع تاریخی و مشابه‌سازی آن با وقایع جاری، عمل کنند. برخی نمایندگان از وقایع جنگ تحمیلی و ابزارهای ارزشی حاکم در آن زمان استفاده می‌کردند و معتقد بودند می‌بایست با همان شور و حال حاکم در آن زمان عمل کرد. آن‌ها در واکنش به عملکرد سایر نمایندگان نیز به‌طور مداوم از ابزارهای ارزشی و اسلامی حاکم در زمان انقلاب و حتی زمان معصومین استفاده می‌کردند. در مجموع می‌توان گفت وقایع تاریخی در چارچوب ذهنی برخی نمایندگان نقش بسیار کلیدی ایفا می‌کند. تاریخ در نحوه تحلیل وقایع محیطی این دسته از نمایندگان تأثیر بسزایی دارد به همین دلیل محققان تاریخ‌گرایی را به‌عنوان یک مفهوم در مقوله عوامل اثرگذار شناسایی کردند. همان‌طور که کارل ویک نیز بیان می‌کند عملکرد بسیاری از افراد بر مبنای سیر تحول تاریخی است که در کشور خود شنیده و یا تجربه کرده است. وی معتقد است یکی از ارکان اثرگذار بر چارچوب ذهنی افراد، تاریخ است. تاریخ بر چارچوب ذهنی افراد و به‌تبع آن توجه به برخی نشانه‌های محیطی و عدم توجه به برخی دیگر بسیار مؤثر است. در نظریه داده بنیاد کلاسیک، پس از طراحی مدل، قضیه‌ها احصاء می‌شود. در این مقاله نیز محققان با توجه به الگوی ارائه‌شده و تحلیل‌های گفته‌شده، مدل‌های ذهنی نمایندگان را به‌عنوان یک مقوله شناسایی کردند؛ لذا می‌توان گفت نتایج تحقیق در این بخش ما را به قضیه ذیل و زیر قضیه‌هایش رهنمون می‌سازند.

- قضیه شماره ۱: "مدل‌های ذهنی نمایندگان بر ادراکشان در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد"
 زیر قضیه ۱: "ایدئولوژی بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد."
 زیر قضیه ۲: "تمایلات حزبی بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد."
 زیر قضیه ۳: "باورها و نگرش‌ها بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد."
 زیر قضیه ۴: "تاریخ‌گرایی بر اختلاف‌نظر نمایندگان مجلس با دولت در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد."
 ب) زیر مقوله فرایندهای ذهنی

برای فرایندهای ذهنی، سه مفهوم خودآگاهی، توجه، قدرت تجزیه و تحلیل و حل مسئله شناسایی شده است که در ادامه هر یک از آن‌ها به‌تفصیل بررسی خواهد شد.
 یکی از مسائلی که در تحلیل مصاحبه‌ها بسیار ملموس بود، عدم آگاهی نمایندگان از ادراک و نگرششان به هنگام قانون‌گذاری است. برخی نمایندگان نگرششان قبل از دوره نمایندگی و بعد از آن تغییر کرده است.

سخنانی که از آنها قبل از دوره نمایندگی متشرف می‌شد با سخنان کنونی آنها تغییر چشمگیری داشت و گاهی نمایندگان نگرششان با رفتارشان تفاوت چشمگیری دارد و وجود ناهمسانی اثرگذار در برخی از مصاحبه‌شوندگان احساس می‌شود. تعداد اندکی از نمایندگان به صراحت اذعان داشتند نگرششان، برخی باورهایشان و چارچوب فکری‌شان پس از دوره نمایندگی تغییر کرده است. اما تعدادی از نمایندگان با وجود این تغییرات، آن را به صورت آگاهانه انکار نموده یا خودشان هم نسبت به این تغییرات تدریجی آگاهی چندانی نداشتند. به عنوان مثال؛ "من تفکراتم یک مقدار تغییر کرده است. به انسان به طور مستمر باید اصلاح شود. اینکه ایرادی ندارد، اگر جایی دید حزب نه بهتر بگویم گروهی که با آنها همکاری می‌کند در اشتباه است، بهتر است راهی که فکر می‌کند درست است را انتخاب کند." ادراک مقدمه‌ای برای کنش بوده و مفهومی بسیار پیچیده است، زمانی که از نمایندگان در مورد علل برخی کنش‌هایشان سؤال می‌شد، آنها خود از علت کنش و از اینکه در آن لحظه چه ادراکی از محیط داشتند، اطلاعی نداشتند؛ بنابراین می‌توان گفت، برخی اوقات نمایندگان از ادراک خود از وقایع محیطی آگاه نیستند. پانزده نفر از مشارکت‌کنندگان از بی‌اطلاعی برخی نمایندگان به وظایفشان که برای اولین بار نماینده شده‌اند خبر دادند. به عنوان مثال، "برخی نمایندگان حتی شناخت کافی نسبت به وظایف نمایندگی خود نداشتند، این امر برای نمایندگانی که برای اولین بار نماینده مجلس شده بودند بسیار مشاهده می‌شد، برخی از آنها در اولویت‌بندی وظایف نمایندگی خود از جمله قانون‌گذاری، نظارت، رسیدگی به امور حوزه انتخابیه و مردمی دچار ابهام هستند." بنابراین محققان، خودآگاهی نسبت به ادراک را به عنوان یکی از عوامل فرایندهای ذهنی شناسایی کردند که به عنوان یک مفهوم بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت اثرگذار است.

یکی از عوامل مؤثر بر نحوه ادراک نماینده به محیط، توجه نماینده به برخی نشانه‌های محیطی است (کوبین، ۱۳۹۷: ۷۷). مطالعات رفتار سازمانی نشان می‌دهد عوامل زیادی در محیط وجود دارند که ذهن انسان‌ها نمی‌تواند همه آنها را درک یا سازمان‌دهی کند، به عبارت دیگر بر اساس مدل ادراکی پومرانتز (۲۰۰۳)، حواس پنج‌گانه انسان به طور پیوسته در حال دریافت اطلاعات محیطی است و از طریق ادراک انتخابی، برخی از اطلاعات را در مغز تحلیل و سازمان‌دهی می‌کند؛ بنابراین طبق گفته پومرانتز اینکه ذهن انسان به چه نشانه‌های محیطی توجه کند و چه نشانه‌های محیطی را نادیده بگیرد به چارچوب ذهنی افراد بستگی دارد. نمایندگان نیز به همه مسائل محیطی توجه نمی‌کنند؛ بلکه با توجه به چارچوب ذهنی‌شان به برخی از نشانه‌های محیطی توجه کرده و برخی دیگر را نادیده می‌انگارند. یکی از عواملی که بر توجه نمایندگان به برخی نشانه‌های محیطی مؤثر است، مطالبات و نیازهای مردم است. نمایندگان به آنچه مطالبه

مردم خصوصاً مطالبه حوزه مردم انتخاباتی‌شان است، توجه بیشتری می‌کنند؛ بنابراین مطالبات مردم در اینکه نمایندگان به چه چیزی توجه کنند و به چه چیزی بی‌توجه باشند، بسیار مؤثر است. ۶۳ نفر از نمایندگان در گفته‌های خود به مطالبات مردمی اشاره داشتند، و حتی برخی از آنها تأمین مطالبات مردمی را بخش عمده‌ای از اقدامات خود قلمداد کردند. به‌عنوان مثال "مردم از ما انتظار وام‌دارند، انتظار دارند برای فرزندان‌شان کار پیدا کنیم. یا انتظار ثبت‌نام فرزندان‌شان در مدارس. آن‌ها مرا انتخاب کرده‌اند که این موارد را برایشان مرتفع کنم. نمی‌توانم به آن‌ها بی‌توجه باشم. بارها شده است مردم شهرم ساعت سه نصف شب به من زنگ‌زده‌اند که ما در فلان بیمارستان هستیم و برای بستری فرزندمان به پول احتیاج داریم. من هم سریع اقدام نموده‌ام. من به این مردم قول دادم و باید به قولم عمل کنم. علت هر چه باشد فرهنگی و... مردم چنین انتظاری دارند. شرایط همین است و باید من نماینده خوبی برای مردمم باشم." و یا ما یک مشکل فرهنگی داریم، مردم فکر می‌کنند نماینده‌ها، نماینده شده‌اند تا مشکلات منطقه‌ای آن‌ها را حل کنند. به نظر من صداوسیما باید در این زمینه فعالانه عمل کند و مردم ما را آگاه کند که انتظارات خودشان را تعدیل کنند و این فرصت را در اختیار نماینده قرار دهند تا در خصوص مسائل کلان تصمیم‌گیری کند."

یا "مردم از شهرستان‌ها از ساعت ۶ صبح اینجا می‌آیند، با هزار امید و آرزو مدت‌ها انتظار می‌کشند تا نماینده‌شان را ببینند و مشکلاتشان را حل کنند، از نظر انسانی و شرعی درست نیست به این دسته از عزیزانمان بی‌تفاوت باشیم. من در این چند دوره که نماینده بودم تمام تلاشم را برای حل مشکلات مراجعینم انجام دادم. "گاهی اوقات نمایندگان به هر دلیلی صرفاً به نشانه‌های محیطی مرتبط با حزب خود توجه نشان می‌دهند و به مسائلی که در خصوص حزب و منافع آن است. برخی از نمایندگان به دلیل آنکه تحصیلاتشان در حوزه خاصی است صرفاً به نشانه‌های محیطی مرتبط با رشته تحصیلی و رشته کاری خود توجه می‌کنند. نمایندگان بسیاری را می‌توان مثال زد که به علت آنکه قبل از دوره نمایندگی‌شان معلم بوده‌اند، به لوایح و طرح‌های مربوط به آموزش و پرورش حساسیت خاصی نشان می‌دهند. در خصوص آن طرح‌ها و لوایح مطالعه بیشتری کرده و در بعضی مواقع به دنبال حقوق و حقوق معلمان آموزش و پرورش می‌باشند یا از پزشکانی می‌توان مثال آورد که به مسائل مرتبط با بهداشت توجه ویژه‌ای داشته‌اند. به‌عنوان مثال "من مدیر مدرسه بودم. با تمام وجودم مشکلات معلمان زحمت‌کش آموزش و پرورش را درک کردم. به همین دلیل در خصوص حمایت از حقوق کارکنان زحمت‌کش آموزش و پرورش تلاش نمودم."

درمجموع با عنایت به نقش توجه در ادراک نمایندگان از مسائل محیطی، محققان توجه را به‌عنوان یک مفهوم در مقوله عوامل اثرگذار شناسایی کردند. قدرت تجزیه و تحلیل و حل مسئله، یکی دیگر از

عوامل اثرگذار شناسایی شده است. تحلیل مصاحبه‌ها و مشاهده‌ها نشان داد برخی نمایندگان از قدرت بالایی در تجزیه و تحلیل وقایع برخوردارند و نگرششان به وقایع، حل مسئله است. آن‌ها به دنبال تجزیه و تحلیل لوایح و طرح‌ها بوده و میزان قدرت حل‌کنندگی لوایح و طرح‌ها را می‌سنجیدند. اینکه با تصویب این طرح‌ها و لوایح مسئله چقدر حل خواهد شد یا اینکه طرح یا لایحه تصویب شده به همراه خود مشکلات دیگری را نیز به وجود خواهد آورد، برایشان اهمیت بسزایی داشت. در مجموع می‌توان گفت اینکه ذهن یک نماینده چقدر قدرت تجزیه و تحلیل داشته باشد و چقدر رویکردش حل مسئله باشد بر ادراک نماینده تأثیر می‌گذارد. قدرت تجزیه و تحلیل بالا اطلاعاتی را برای یک نماینده فراهم می‌آورد که این اطلاعات در نهایت بر ادراک نماینده از پدیده‌های محیطی بسیار اثرگذار است. در این قسمت نیز، محققان با توجه به الگوی ارائه شده و تحلیل‌های فوق‌الذکر، فرایندهای ذهنی نمایندگان را به‌عنوان یک مقوله شناسایی کردند و می‌توان گفت نتایج تحقیق در این بخش ما را به قضیه ذیل و زیر قضیه‌هایش رهنمون می‌سازند.

قضیه شماره ۲: "فرایندهای ذهنی نمایندگان بر ادراکشان در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد"

زیر قضیه ۱: "میزان خودآگاهی نمایندگان بر ادراکشان در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد."

زیر قضیه ۲: "توجه به برخی نشانه‌های محیطی به‌عنوان یک فرایند ذهنی بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد."

زیر قضیه ۳: "میزان قدرت تجزیه و تحلیل نمایندگان بر ادراکشان در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد."

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

قانون‌گذاری نمایندگان مجلس، نقش بسزایی در سطح جامعه هم از بعد مکانی و هم زمانی ایفا می‌کند که بی‌تردید در فرایند پیچیده قانون‌گذاری، ادراک نمایندگان نقش مؤثری دارد. به‌طور کلی، نحوه ادراک از محیط در ارتباطات اجتماعی افراد، تصمیم‌گیری و عملکرد آن‌ها بسیار مؤثر است. با توجه به ادبیات تحقیق می‌توان گفت عوامل اثرگذار بی‌شماری بر ادراک افراد اثر می‌گذارد، لذا محققان به دنبال شناسایی عوامل اثرگذار بودند که بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت اثرگذار است. احصاء عوامل اثرگذار و افزایش آگاهی نمایندگان از این عوامل می‌تواند آن‌ها را در ارتقا سطح کیفی قانون‌گذاری یاری کند. نتایج نشان داد عوامل اثرگذار بر اختلاف نظر نمایندگان مجلس با دولت را می‌توان به دو زیر مقوله مدل‌های ذهنی و فرایندهای ذهنی تقسیم کرد. زیر مقوله مدل‌های ذهنی از یک سو متشکل از چهار مفهوم ایدئولوژی، تمایلات حزبی، باورها و نگرش‌ها و تاریخ‌گرایی است. به عبارت دیگر می‌توان گفت نمایندگان

به هنگام قانون‌گذاری تحت تأثیر ایدئولوژی‌شان، تمایلات حزبی‌شان، باورها و نگرش‌هایشان و اتفاقات تاریخی قرارگرفته در ذهنشان هستند. همچنین از سوی دیگر زیر مقوله فرایندهای ذهنی نیز از سه مفهوم توجه، خودآگاهی و قدرت تجزیه و تحلیل تشکیل شده است؛ بنابراین توجه یک نماینده به میزان خودآگاهی نسبت به ادراک فردی و قدرت تجزیه و تحلیل او بر ادراکش به هنگام قانون‌گذاری، اثر می‌گذارد.

در مجموع می‌توان گفت، محققان با شناسایی عوامل اثرگذار آن‌ها را در دو دسته طبقه‌بندی کردند. نتایج تحقیق نشان داد دو عامل اصلی مدل‌های ذهنی و فرایندهای ذهنی نمایندگان بر ادراکشان به هنگام قانون‌گذاری تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین دو قضیه اصلی از یافته‌های تحقیق احصاء شد که عبارت‌اند از: قضیه (۱)، مدل‌های ذهنی نمایندگان و قضیه (۲)، فرایندهای ذهنی نمایندگان که بر ادراکشان در تصویب قوانین تأثیر می‌گذارد.

پیشنهاد

عوامل احصاء شده در این پژوهش را در تحقیقات مستقل مفصل‌تر بررسی شده و آن‌ها را مورد آزمون قرار دهند.

به نمایندگان پیشنهاد می‌شود به هنگام تصمیم‌گیری در خصوص طرح‌ها و لوایح، به تأثیر مدل‌های ذهنی خود همچون ایدئولوژی، تمایلات حزبی، باورها و نگرش‌ها، تاریخ‌گرایی و همچنین فرایندهای ذهنی‌شان چون توجه، خودآگاهی، قدرت تجزیه و تحلیل توجه بیشتری معطوف دارند. با توجه به نقش و تأثیرگذاری این موارد، نمایندگان می‌توانند آگاهانه‌تر عمل کنند و در نهایت سطح کیفیت قوانین مصوب را ارتقا دهند.

منابع

- افجه، سید علی اکبر (۱۳۸۵). مبانی فلسفی و تئوریهای رهبری و رفتار سازمانی، تهران، انتشارات سمت.
- بازرگان، عباس (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته، تهران، نشر دیدآور.
- حیدری، علی؛ سید کلالی، نادر (۱۳۹۵). ارائه مدل مزیت رقابتی شرکت‌های مشاوره مدیریت بر اساس نظریه قابلیت‌های پویا، مدیریت بازرگانی، ۸(۲)، ۳۱۷-۳۳۸.
- شیروانی، محمد (۱۴۰۰). عملیات روانی در شبکه‌های اجتماعی، تهران: چاپ اول، نشر آرما.
- مرتضوی، لیلا، شیخی نژاد، فاطمه (۱۳۹۶). بازنمایی محتوا و ساختار ذهن انسان: مبانی نظری و فرایند اجرایی نقشه‌شناختی. روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۳(۹۱)، ۱۲۷-۱۴۹.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۹). فلسفه تاریخ، انتشارات صدرا.
- میکائیلی، نیلوفر، اسمعیلی، معصومه (۱۳۹۵). مقایسه نظریه ذهن و کارکرد اجرایی در دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری و عادی، روانشناسی افراد استثنای، ۲۱(۶)، ۸۱-۱۰۰.
- ویلارد آلپورت؛ گردون، پستمین، لئو (۱۳۷۴). روانشناسی شایعه، ترجمه، ساعد دبستانی، چاپ دوم، تهران: انتشارات سروش.
- ویلیامز، کوین (۱۳۹۷). درک تئوری رسانه، ترجمه رحیم قاسمیان، تهران: نشر ساقی.
- "Neurocognitive Mechanisms Underlying Value- Based Decision Making: from Core Values to Economic Value", *Frontiers in Human Neuroscience*, 7, 398.
- Schneider, S. C. and R. Angelmar (1993). "Cognition in Organizational Analysis: Who's Minding the Store", *Organization Studies*, 14(3).
- Duckitt, J. (2001). "A Dual-Process Cognitive-Motivational Theory of Ideology and Prejudice", In M. P. Zanna (Ed.) , *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 33. San Diego, CA: Academic Press.
- Glaser, B. (1992). *Basics of Grounded Theory Analysis*, Mill Valley, CA Sociology Press.
- (2005). *The Grounded Theory Perspective III: Theoretical Coding*, Sociology Press, Mill Valley, CA.

- Gregory, Richard (2000). Perception, Zangwill. Humans Use Summary Statistics to Perceive Auditory Sequences", *Psy-chological Science*, 22.
- Hamilton, D. L., N. Way, S. J. Sherman and E. Percy (2013). "Convergence and
- Hershey, G. and J. Lugo (1970). *Living Psychology*, New York, MacMillan Company. 24.
- Kelly, M. (2000). "New Historicism", Amsterdam. AUP.
- Laibson, D. (1997). "Golden Eggs and Hyperbolic Discounting", *Quarterly Journal of Economics*, 112(2).
- Piazza, E. A., T. D. Sweeny, D. Wessel, M. A. Silver and D. Whitney (2013). "Humans Use
- Pomerantz, R. (2003). "Perception: Overview", In: Lynn Nadel (Ed.) , *Encyclopedia of*
- Adams, R. B., N. Ambady, K. Nakayama and S. Shimojo (2011). *The Science of Social Vision*, New York, Oxford University Press.
- Alan, S. and J. Gary (2011). "Perception, Attribution, and Judgment of Others". *Organizational Behaviour*, 21(6).
- Altemeyer, R. A. (1998). "The other "Authoritarian Personality", In M. P. Zanna (Ed.) , *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 30, New York: Academic Press.
- Bazerman, M., and D. Moore (2013). *Judgment in Managerial Decision Making*, (8th ed.) , John Wiley and Sons.
- Braithwaite, V. (1994). "Beyond Rokeachs Equality-freedom Model: tow Dimensional Value in a One Dimensional World", *Journal of Social Issues*, 50. 10. Brosch, T. and D. Sander (2013).
- Bullock, John G. (2011). "Elite Influence on Public Opinion in an Informed Electorate", *American Political Science Review* 105(3).
- Colin, F. Camerer (2009). "Progress in Behavioral Game Theory", *Journal of Economic Perspectives* 11(4).
- Costa-Gomes, M., V. P. Crawford and B. Broseta (2010). "Cognition and Behaviorin Normal-Form Games: An Experimental Study", *Econometrica* 69 (5). 14. Crane, Tim (2005). "The Problem of Perception"", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Accessed 1.9.2010.
- Rubinstein, A. (2003). "Economics and Psychology? The Case of Hyperbolic Discounting", *International Economic Review* 44(4).

- Saks, A. M. and B. E. Ashforth (2011). "Organizational Socialization: Making Sense of the Past and Present as a Prologue for the Future", *Journal of Vocational Behavior*, 51.
- Tetlock, Philip E. (1984) "Cognitive Style and Political Belief Systems in the British House of Commons", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 46, No. 2.
- Thaler, Richard H. and R. Sunstein Cass (2008). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*, Penguin.
- Waytz, A., K. Gray, N. Epley and D. M. Wegner (2010). "Causes and Consequences of Mind Perception", *Trends in Cognitive Sciences*.
- Weiss, Joseph W. (2001). *Organizational Behavior and Change Managing Diversity, Cross Cultural Dynamics and Ethics*, South-western College Publishing.
- Zebrowitz, L. A. and J. M. Montepare (2006). "The Ecological Approach to Person Perception: Evolutionary Roots and Contemporary Offshoots", *New York: Psychology Press*, 20(1).